

MORMINTE DE LA ÎNCEPUTUL EPOCII BRONZULUI DESCOPERITE LA PIȘCOLT (JUD. SATU MARE)

DE

IOAN NÉMETI

Cu ocazia cercetării necropolei din epoca Latène de la Pișcolt-„Nisipărie”, între anii 1970—1977, au fost descoperite printre altele morminte de incinerare în urnă și de înhumare din epoca bronzului. Aceste morminte, notate cu nr. 33, 65, 74, 90, 121, 6, 27, 56, 59, 104, 66, 73, 122, 185, au fost descoperite pe întreaga suprafață cercetată, fără să alcătuiască o anumită grupare pe planul orizontal al necropolei. Mormintele fac parte din trei categorii: de incinerare în urnă (M. nr. 33, 65, 74, 90, 121), de înhumare în poziție chircită (M. nr. 6, 27, 56, 59, 104) și formate dintr-un craniu îngropat (M. 66, 73, 122, 183).

1. MORMINTELE DE INCINERARE ÎN URNĂ

Mormîntul nr. 33. A fost găsit în sectorul A, în stratul de cultură Baden ¹, la adîncimea de 0,70 m față de nivelul actual (nisipul zburător recent este gros de 0,35 m). Mormîntul constă dintr-o urnă de tip borcan, de culoare cărămizie, pereții ușor arcuiți, buza răsfrîntă spre exterior. Vasul este ornamentat cu un briu alveolar așezat pe umărul vasului. Imediat sub margine este decorat cu un rînd de găuri, care perforază pereții vasului (fig. 2/6). Groapa mormîntului nu s-a observat. Urna era așezată într-o poziție ușor aplecată. Oase calcinate au fost găsite lângă urna cinerară și, mai ales, în urnă (înălțimea vasului este de 21 cm, nr. inventar al Muzeului din Carei: 3 271).

Mormîntul nr. 65. A fost descoperit în sectorul C, în stratul Baden, la adîncimea de 0,50 m față de nivelul actual (grosimea nisipului zburător este de 0,15 m). Groapa mormîntului nu s-a observat. Urna, căreia îi lipsește partea superioară, conținea oase arse, are un profil pîntecos și culoarea cenușie închisă (înălț. circa 29 cm, nr. inv. 3 272, fig. 2/3). Resturile au fost slab arse și depuse în urnă într-o cantitate relativ mare. În gura urnei au fost așezate fragmente dintr-un mic castronaș de culoare cărămizie și de la partea inferioară a unei străchini cu picior, ornamentată în interior cu motive formate din cercuri concentrice și linii paralele obținute prin împunsături (nr. inv. 3 274 și 3 276, fig. 2/4 — 4a). Lângă urnă a fost găsit un vas adiacent fragmentar: un mic castronaș de culoare cenușie, cu buza ușor răsfrîntă spre exterior, avînd un ornament

¹ Petre I. Roman, I. Némethi, *Cultura Baden în România*, București, 1978, fig. 2.

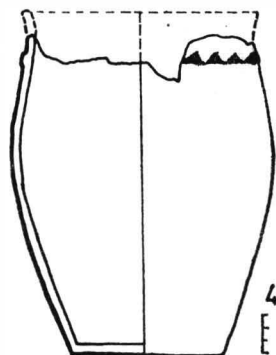
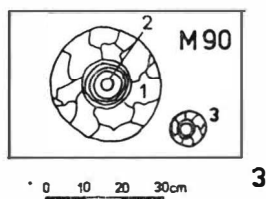
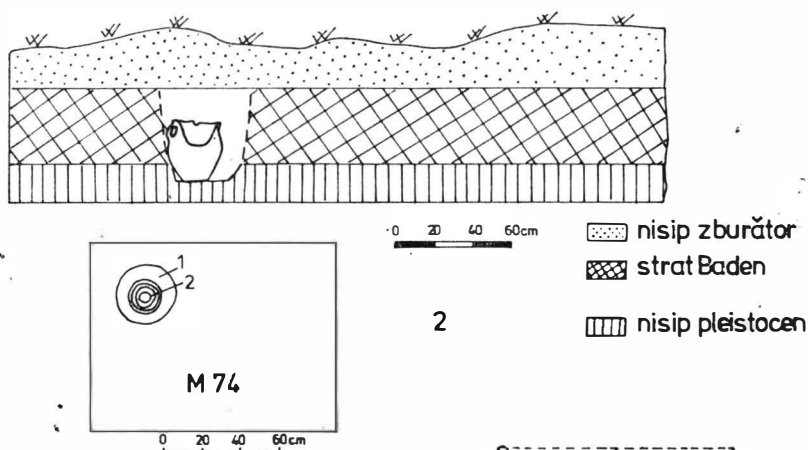
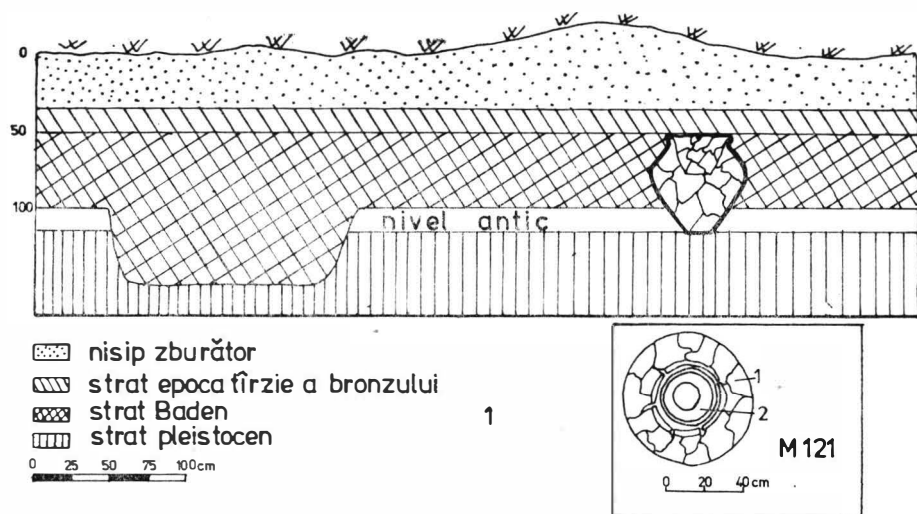

Fig. 1. Pișcolt-„Nisipărie”; 1 profil cu mormîntul nr. 121; 2 profil cu mormîntul nr. 74; 3 mormîntul nr. 90; 4 mormîntul descoperit în anul 1968.

plastic, în formă de semilună în relief (diametrul gurii este de 14 cm, nr. inv. 3 273, fig. 2/5).

Mormîntul nr. 74. A fost descoperit în sectorul C, în stratul Baden, groapa sa conturându-se evident numai în nisipul geologic. Inițial a perforat stratul Baden (fig. 1/2). Urna se afla în poziție verticală, la adîncimea de 0,80 m față de nivelul actual (nisipul zburător este gros de 0,30 m). Este fragmentară, cu pereții arcuiți și de culoare cenușie, cu gîtul scund, avînd probabil două torți, așezate imediat sub buză. Partea superioară a vasului lipsește (înălț. circa 28 cm, nr. inv. 3 288, fig. 2/1). Gura urnei a fost astupată cu un castron adînc, fragmentar, așezat în poziție verticală. Vasul are o culoare cenușie și este ornamentat sub buză cu proeminențe plate (diam. g. 24 cm, nr. inv. 3 287, fig. 2/2).

Mormîntul nr. 90. A fost găsit în sectorul C. Groapa mormîntului nu s-a conturat (fig. 1/3). Urna este un vas mare de culoare cenușie, cu gîtul scund și buza evazată. În partea superioară a vasului se află două torți mici și doi mici butoni plați. Adîncimea complexului funerar este de 0,60 m (înălț. 32,5 cm, nr. inv. 3 277, fig. 3/5). În gura urnei era așezat un castronaș mic de culoare închisă, neornamentat (diam. g. 12 cm, nr. inv. 3 278, fig. 3/4). Pe lîngă urnă a fost așezată și o oală fragmentară cu gîtul scund și prevăzută cu o toartă. Vasul are culoare cărămie (nr. inv. 3 279, fig. 3/6).

Mormîntul nr. 121. A fost descoperit în sectorul D. Urna este un vas mare, fragmentar, care inițial stătea în poziție verticală. Vasul se adîncește în nisipul „geologic”, iar partea superioară a recipientului se afla imediat sub nivelul de călcare de la sfîrșitul epocii bronzului. Vasul deosebit de mare se afla în întregime în stratul de cultură Baden, perforînd acest strat, adîncindu-se cu 0,55 m față de nivelul actual (fig. 1/1). Urna este lucrată dintr-o pastă grosolană, arsă neuniform, avînd culoare cărămie. Gîtul este scund, profilul foarte pintecos, iar imediat sub buză apare ca ornament un briu alveolat. Pe suprafața exterioară are un aspect zgrunțuros (înălț. 52 cm, nr. inv. 3 280, fig. 3/2). Gura urnei a fost astupată cu un castron adînc, de culoare cenușie, lucrat dintr-o pastă mai fină, arsă uniform. Are marginea ușor răsfrîntă spre exterior, iar sub buză este ornamentat cu trei proeminențe plate avînd și o singură toartă mică (diam. g. 31,5 cm, nr. inv. 3 281, fig. 3/3).

Tot în sectorul C a mai fost descoperit un vas fragmentar, împreună cu cîteva fragmente de oase calcinate. Acest complex deranjat de lucrările agricole reprezintă tot un mormînt de incinerare în urnă, din care s-a recuperat și reconstituit în desen doar un singur vas (înălț. cca 45 cm, fig. 3/1). Este un vas pintecos, prevăzut cu patru tortițe.

Din zona sectorului A, descoperit incidental, provine un mormînt de incinerare în urnă. Urna este un vas de tip borcan, ornamentat cu briu alveolar ² (fig. 1/4).

² I. Némethi, St Com Satu Mare, I, 1969, pl. XVII/6, p. 63.

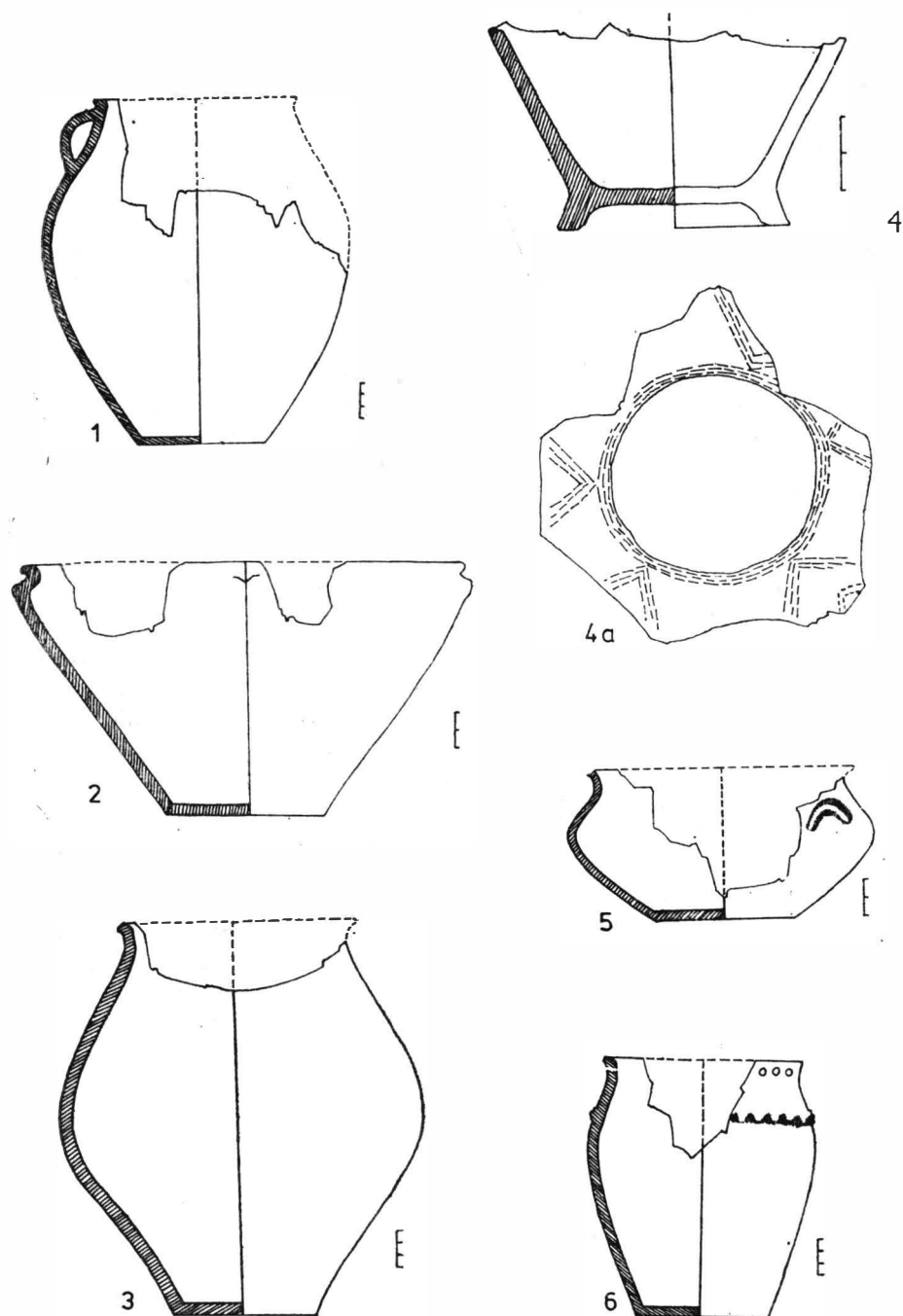

Fig. 2. Pișcolt-„Nisipărie”; 1, 2 mormîntul nr. 74; 3, 4, 4a, 5 mormîntul nr. 65; 6 mormîntul nr. 33.

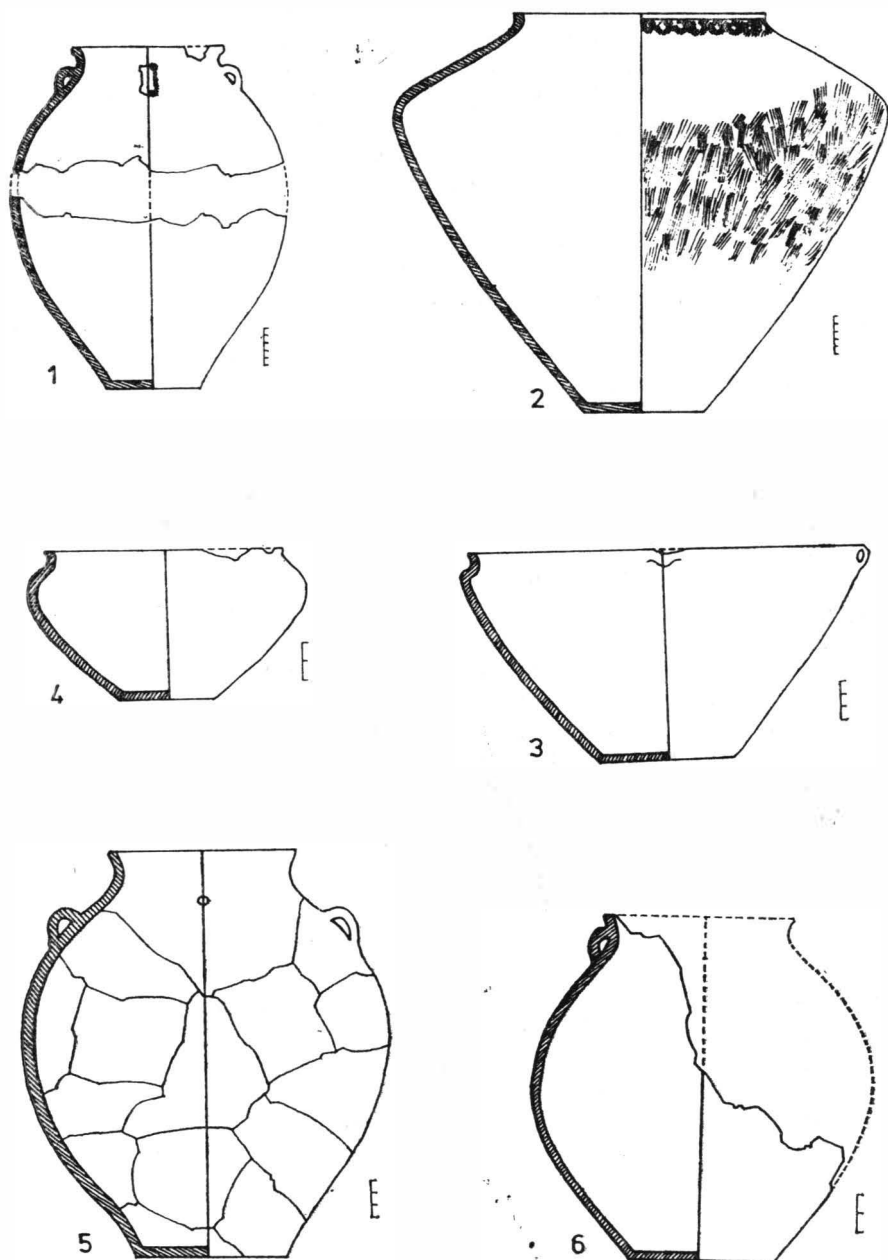

Fig. 3. Pișcolt-„Nisipărie”; 1 mormintul deranjat; 2, 3 mormintul nr. 121; 4, 5, 6 mormintul nr. 90.

2. MORMINTE DE ÎNHUMAȚIE ÎN POZIȚIE CHIRCITĂ

Mormîntul nr. 6. Acest mormînt a fost surprins în sectorul A/1970, în stratul de cultură Baden. Scheletul era în poziție chircită, orientat sud—nord, cu fața la est. Groapa sepulcrală nu s-a conturat, baza scheletului aflîndu-se la 0,95 m adîncime față de nivelul actual (grosimea nisipului zburător era de 0,15 m). Lungimea totală a scheletului era de 1,30 m și aparținea unui adult. Nu avea nici un inventar funerar.

Mormîntul nr. 27. Mormînt descoperit în sectorul A/1970, ușor deranjat de un mormînt din epoca Latène. Scheletul este relativ bine păstrat, stătea în poziția chircită, la adîncimea de 0,90 m (grosimea nisipului zburător este de 0,30 m). Mormîntul era săpat în stratul de cultură Baden, fără să se contureze groapa sepulcrală. Scheletul era orientat V—E, avînd lungimea totală de 0,80 m, aparținînd unui copil. Nu are inventar funerar.

Mormîntul nr. 56. Groapa mormîntului s-a conturat bine în nisipul „geologic”, perforînd stratul de cultură Baden. Avea o formă ovală cu dimensiunile de 1,20 × 0,70 m, cu adîncimea de 1,60 m față de nivelul actual (nisipul zburător este gros de 0,64 m). Scheletul zăcea în poziția chircită, orientat V—E, cu fața spre nord. Se păstrează prost și nu are inventar funerar.

Mormîntul nr. 59. Scheletul, depus în stratul de cultură Baden, în poziție chircită, orientat NV—SE, este prost păstrat. Groapa sepulcrală s-a conturat bine în nisipul galben „geologic” avînd dimensiunile de : 0,90 × 0,60 m și adîncimea de 0,75 m față de nivelul actual. Scheletul aparținea unui copil. Nu avea inventar funerar.

Mormîntul nr. 104. Groapa mormîntului s-a conturat bine, are o formă ovală, cu dimensiunile : 0,40 × 0,80 m, avînd adîncimea de 1,05 m față de nivelul actual (nisipul zburător este gros de 0,40 m). Scheletul se păstrează într-o stare relativ bună, este orientat NV—SE, cu fața spre nord. Era așezat în poziție chircită, fără inventar funerar.

3. ÎNMORMÎNTĂRI DE CRANII

În cursul săpăturilor au fost găsite morminte, notate cu numerele : 66, 73, 122, 183, care constau dintr-un craniu uman prost păstrat, descoperite fără nici un inventar funerar. Cîteva fragmente ceramice găsite în groapa sepulcrală, care nu s-au conturat decît în nisipul „geologic”, pot aparține și stratului Baden, sub nivelul căruia au fost descoperite aceste cranii.

ÎNCADRAREA CRONOLOGICĂ ȘI CULTURALĂ A MORMINTELOR

Împreună cu mormîntul descoperit în anul 1968 și cel deranjat din sectorul D, în total au fost descoperite șapte morminte de incinerare în urnă. Dintre aceste morminte, două (M. nr. 33 și M/1968) erau în urne fără capac, trei morminte (nr. 65, 90, 121) erau acoperite cu un

vas, mai precis gura urnei era astupată cu un vas pus în poziție verticală, sau cu fragmente ceramice. Lângă urna mormintelor nr. 65, 90 a fost așezat și cite un vas adiacent. Printre oasele calcinate, relativ slab arse și abundente, nu s-a descoperit nici un inventar funerar metalic. În acest fel, pentru încadrarea cronologică și culturală trebuie să apelăm la tipologia materialului ceramic. În total au fost descoperite, întregi sau fragmentare, 14 vase. Pot fi deosebite următoarele tipuri:

1. *Vas-borcan* (fig. 1/4; 2/6). Vasul are pereții ușor arcuiți, buza răsfrintă în exterior, ornamentat cu brîu alveolar. Pasta vaselor este grosolană, de obicei are o culoare cărămizie. Analogii pentru acest tip de vas le găsim în cadrul grupului Nir, mai ales din zonele limitrofe descoperirilor de la Pișcolt³.

2. *Vase mari* (fig. 3/2). Din mormintul nr. 121 se cunoaște un vas lucrat dintr-o pastă grosolană, arsă slab și neuniform, ornamentat cu brîu alveolar. Analogii pentru acest vas le găsim tot în cadrul grupului Nir la Tiszakaród⁴.

3. *Castroane adînci* (fig. 2/2; 3/3). Fac parte din categoria ceramicii mai fine, sînt ornamentate pe umăr cu proeminente aplatizate, mai rar prevăzute și cu o mică toartă. Acest tip de vas este caracteristic în cadrul descoperirilor de tip Makó din Cîmpia Tisei⁵. O strachină similară se cunoaște de la Valea lui Mihai-Gara C.F.R.⁶ și din hotarul satului Berea⁷.

4. *Castroane mici* (fig. 2/5; 3/4). Sînt vase îngrijite, lucrate dintr-o pastă fină, uniform arsă. Analogii pentru aceste vase le găsim în cadrul grupului cultural Makó, la stațiunea eponimă Makó-Vöröskereszt⁸.

5. *Castron cu picior* (fig. 2/4,4a). La Pișcolt a fost descoperit un singur exemplar, fragmentar, ornamentat în interior cu împunsături succesive. Acest tip de strachină, precum și ornamentul interior sînt caracteristice pentru cultura Vučedol-Zók. Analogii pentru fragmentul descoperit la Pișcolt menționăm de la Debrecen-Bellegelö, încadrat în grupul Nir⁹. Un vas similar se cunoaște din „Colecția Kovács” cu proveniența probabilă din hotarul satului Foieni¹⁰.

6. *Oale mari și mijlocii* (fig. 2/1,3; 3/1, 5,6). Fac parte din categoria ceramicii fine, au profil pîntecos, cu două sau mai multe tortițe așezate pe gîtul scund al vasului. Cele cinci exemplare descoperite la Pișcolt au analogii de la Valea lui Mihai¹¹ și în grupele culturale Nir și Makó cunoscute din zonele limitrofe¹².

Pe baza tipologiei ceramicii, mormintele de la Pișcolt-„Nisipărie” se încadrează în aria vastă a culturii Vučedol-Zók. În aria estică a acestui

³ N. Kallcz, ArchÉrt, 94, 1967, 1, fig. 2/3b.

⁴ Ibidem; idem, Die Frühbronzezeit in Nord-ost Ungarn, Budapesta, 1968, pl. XXVII/10.

⁵ Kallcz R. Schreiber, ActaArchHung, XXVII, 1975, 3—4, tabel 5, p. 193; idem, ArchÉrt, 1972, 2, pl. 1/8.

⁶ M. Roska, AISC, I, 1928—1932, fig. 9.

⁷ Informații de la C. Kacsó, Muzeul județean Maramureș; fragmente de vase din „Colecția Kovács” descoperite în hotarul satului Berea.

⁸ N. Kallcz, Die Frühbronzezeit..., pl. II/5.

⁹ Ibidem, pl. XII/7a—b,c.

¹⁰ Informații de la C. Kacsó.

¹¹ M. Roska, op. cit., fig. 8.

¹² Kallcz N., ArchÉrt, 94, 1967, 1, fig. 2/5a, 5c, 5d; Kallcz R. Schreiber, ActaArchHung, XXVIII, 1975, 3—4, fig. 6.

vast și întins complex cultural N. Kalicz deosebește două grupuri culturale, înrudite prin trăsăturile lor generale : Grupul Makó și Nir, acesta din urmă fiind considerat de T. Bader ca o cultură de sine stătătoare¹³.

Descoperirile aparținând culturii Nir din nord-vestul țării noastre au fost studiate de C. Kacsó și T. Bader¹⁴. Printre ele, complexele funerare sînt foarte puține (un mormînt de la Sanislău-Grajdurile C.A.P. și o necropolă distrusă în hotarul satului Berea-Miriștea lui Csányi, datate dintr-o fază evoluată a culturii), fără să fie cercetată vreo necropolă în mod sistematic. La fel, se cunosc relativ puține descoperiri funerare și în zonele limitrofe, încadrate în grupurile culturale Nir și Makó. Toate aceste descoperiri au însă trăsături comune : morții sînt incinerați, iar rămășițele rugului funerar sînt depuse în urnă, de obicei în vase marii acoperite în general de un alt vas. Mormintele se găsesc, în marea majoritate a cazurilor, izolate, fără inventar bogat, eventual cu un vas adiacent sau cîteva mărgelile din os, cum este cazul mormintului de la Valea lui Mihai¹⁵.

Pe baza inventarului funerar, mormintele de incinerație în urnă de la Pișcolt-„Nisipărie” se încadrează perfect în descoperirile similare din grupele culturale Nir și Makó. Formele de bază ale ceramicii descoperite la Pișcolt nu au însă analogii cu descoperirile aparținătoare culturii Nir din nord-vestul țării noastre, îndeosebi din „faza Berea”, stabilită recent ca faza I a culturii Nir¹⁶. Cum am văzut, vasele descoperite la Pișcolt își găsesc corespondent mai mult în grupul Makó, deși unele forme se regăsesc și în descoperirile de tip Nir.

Stratigrafia acestor morminte, chiar dacă în unele cazuri nu au fost bine distinse gropile sepulcrale, ne arată evident că ele sînt ulterioare nivelului de cultură Baden. Mormintele nr. 74, 90, 121 arată clar că gropile sepulcrale perforează stratul de cultură, care aparținea unei așezări Baden tîrzie¹⁷. Descoperirile aparținând culturii Nir din nord-vestul României sînt posterioare culturii Baden. Cele de caracter Makó și Nir reprezintă, după P. Roman, extinderea și regionalizarea fenomenului Vučedol spre nord, într-o etapă care în bună măsură se desfășoară după încetarea așezărilor Vučedol propriu-zise¹⁸. T. Bader consideră că apariția culturii Nir coincide cu începuturile epocii bronzului timpuriu din nord-vestul României. Se presupune că, începînd de la cca 1900 î.e.n. — data probabilă a marilor mișcări de populații, în direcția est—vest și sud—nord—se formează și cultura Nir¹⁹. Cum am văzut, mormintele de la Pișcolt-„Nisipărie” sînt evident ulterioare fazei tîrzii a culturii Baden, darnu pot fi încadrate în „faza Berea” a culturii Nir, considerată de T. Bader contemporană cu sfîrșitul culturilor Coțofeni și Baden²⁰.

Dacă „faza Berea” este considerată ca o etapă clasică a culturii Nir — fază care ar fi rezultatul unei evoluții locale —, atunci mormintele

¹³ T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, București, 1978, p. 20.

¹⁴ C. Kacsó, SCIV, 23, 1972, 1, p. 31—43; T. Bader, *op. cit.*, p. 20—30.

¹⁵ M. Roska, *op. cit.*, fig. 10.

¹⁶ T. Bader, *op. cit.*, p. 30.

¹⁷ Petre I. Roman, I. Nămeti, *op. cit.*, p. 56.

¹⁸ Ibidem; Petre Roman, SCIVA, 28, 1977, 3, p. 428.

¹⁹ T. Bader, *op. cit.*, p. 117.

²⁰ Ibidem, p. 117—118.

de la Pișcolt, mormintul de la Valea lui Mihai, poate și cel de la Foiieni (?), precum și descoperirile de la Berea reprezintă probabil momentul sosirii elementelor sudice, de caracter Vučedol-Zók în această regiune. Deocamdată, aceste morminte credem că sînt cele mai apropiate descoperiri de orizontul Baden, fiind în mod cert ulterioare acestei culturi. Implicit, „faza Berea” din nord-vestul României nu poate fi sincronizată cu sfîrșitul culturilor Coțofeni și Baden.

Mormintele de înhumatie în poziție chircită și înhumările decranii, datorită lipsei inventarului funerar, sînt greu de încadrat atît din punct de vedere cronologic, cît și din punct de vedere cultural. Menționăm că la Tiream-„Movilă” a fost descoperit un craniu (M. nr. 1), fără alte oseminte umane, similar mormintelor de la Pișcolt²¹. Morminte de înhumatie în poziție chircită, fără nici un inventar funerar, au fost descoperite la Sălacea²² și au fost atribuite culturii Otomani, faza I. Cu ocazia cercetărilor de teren organizate în valea Ieriului, la Andrid-Curtea C.A.P.-ului, s-a constatat că au fost descoperite, incidental, mai multe morminte de înhumatie în poziție chircită, fără inventar funerar, atribuite tot culturii Otomani I. La Pișcolt-„Nisipărie”, suprapusă nivelului Baden, se află și o așezare cu un bogat material ceramic, care a fost încadrată de T. Bader în faza a doua a culturii Nir- „faza Sanislău”²³. Mormintele în discuție cu apărut în afara zonei așezării și pot aparține, eventual, acestui nivel de locuire, sincronizat cronologic cu faza I a culturii Nir- „faza Sanislău”²³. Mormintele în discuție au apărut în afara zonei așezării și pot aparține, eventual, acestui nivel de locuire, sincronizat cronologic cu faza I a culturii Otomani²⁴.

DIE IN PIȘCOLT (KREIS SATU MARE) ENTDECKTEN GRÄBER AUS DER FRÜHBRONZEZEIT

ZUSAMMENFASSUNG

Anlässlich der Erforschung des Gräberfeldes aus der Latène-Zeit von Pișcolt — „Nisipărie” wurden auch Gräber aus der Frühbronzezeit freigelegt die mit Nr. 33, 65, 74, 90, 121, 6, 27, 56, 59, 104, 66, 73, 122, 183 notiert sind.

Diese Gräber wurden folgenderweise eingeteilt :

— Die Urnenbrandgräber (Gräber : 33, 65, 74, 90, 121); dazu kommen noch ein gestörtes und ein im Jahre 1968 zufällig entdecktes Grab.

— Die Hockergräber ohne Beigabe (Gräber : 6, 27, 56, 59, 104).

— Bestattungsverbände die aus einem Menschenschädel, ohne andere Funde bestehen (Gräber : 66, 73, 122, 183).

Anhand der Keramikfunde ordnen sich die Urnenbrandgräber in die kulturelle, der Vučedol-Zók-Kultur angehörenden Makó-Gruppe ein.

²¹ I. Némethi, StComSatu Mare, I, 1969, p. 64.

²² T. Bader, *op. cit.*, p. 49.

²³ *Ibidem*, p. 30.

²⁴ *Ibidem*.

Wir sind der Ansicht, daß diese Gräber, sowie das schon früher bekannte Grab von Valea lui Mihai-Bahnhof, jünger als die Badener Kultur sind und die ersten Kulturerscheinungen der Bronzezeit im Nordwesten Rumäniens widerspiegeln.

Die anderen Gräber gehören der Frühbronzezeit an und ordnen sich in den der Otomani I-Kultur entsprechenden kulturellen Horizont ein.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Pişcolt—„Nisipărie”; 1 Schnitt des Urnengrabs 121; 2 Schnitt des Urnengrabs 74; 3 Urnengrab 90; 4 Das im Jahre 1968 entdeckte Urnengrab.

Abb. 2. Pişcolt—„Nisipărie”; 1, 2 Grab 74; 3, 4, 4a, 5 Grab 65; 6 Grab 33.

Abb. 3. Pişcolt—„Nisipărie”; 1 Des gestörte Grab; 2,3 Grab 121; 4, 5, 6 Grab 90.